

AKILLI İNSANLARIN ERDEMLERİ

Ravzatu'l-Ukalâ

İBN HİBBÂN

Çeviri: Osman Bayder

İBN HİBBÂN el-BÜSTÎ

Hicri 270'li yıllarda (miladi 880'li) bugün Afganistan sınırları içerisinde yer alan Büst beldesinde dünyaya geldi. Temel eğitimi Büst'te aldıktan sonra Sicistan, Nişâbur, Semerkant gibi şehirlerde uzun süre kaldı. Buralarda fıkıh ve hadis ilimleri okuttu, uzun süre kadılık görevi yaptı. Semerkant'ta inşa ettirdiği hankâhta hadis dersleri verdi. Yüzden fazla âlimden ders aldı, Hâkim en-Nisâbûrî gibi meşhur muhaddisler yetiştirdi, yaşadığı çağdaki İslâm beldelerinin önemli bir kısmını gezdi, âlimlerinden istifade etti. Hadis, tarih ve ahlaka dair yirmiden fazla kitap kaleme aldı. Birkaç kez çeşitli it-hamlara maruz kaldı, sürgün edildi. 21 Şevval 354 (20 Ekim 965) yılında doğduğu yer olan Büst'te vefat etti.

OSMAN BAYDER

1983 yılında Tatvan/Bitlis'te doğdu. 2006 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı üniversite bünyesinde 2010 yılında yüksek lisansını tamamladı. 2015 yılında Erciyes Üniversitesi'nde İslâm Hukuku alanında doktorasını tamamladı. *Kurucu İmama Muhalefetin İmkân ve Sınırı, el-Hidâye: Bir Fıkıh Metninin Haneî Gelineğe Etkisi* isimli kitapları, İslâm hukuku alanıyla ilgili çeşitli çalışmaları ve farklı alanlara ilişkin birçok tercüme eserleri bulunmaktadır. Hâlen Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslâm hukuku alanında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

İbn Hibbân ve <i>Ravzatu'l-Ukalâ</i> Üzerine	7
[Müellifin Mukaddimesi]	21
1. Akla Bağlılık ve Akıllı İnsanların Nitelikleri.....	25
2. İç Âlemin Islahı ve Kalbin Muhafazası	37
3. İlim Öğrenme.....	46
4. Dili Muhafaza Etme.....	56
5. Doğruluk ve Yalandan Sakınma	68
6. Hayâya Bağlılık ve Arsızlıktan Uzak Durma	74
7. Mütevazı Olma ve Kibirden Uzak Durma.....	78
8. İnsanlara Sevgiyle Yaklaşma.....	84
9. İnsanlarla İyi Geçinmek ve Yağcılık	91
10. Selamı Yayımak ve Güler Yüzlülük.....	96
11. Mübah Mizah ve Çirkin Mizah	100
12. Avamdan Uzaklaşma	104
13. Kardeşlik ve Dostluk	109
14. Düşmanlıktan Uzak Durma.....	118
15. İyiyle Arkadaşlık ve Kötülerden Uzak Durma.....	125
16. Dostlukta Kararsızlık	129
17. Ülfet ve Soğukluk.....	135
18. Kardeşleri Ziyaret ve Dostlara İkram	144
19. Ahmaklar ve Cahillerle Dostluk	148
20. Tecessüs ve Suizandan Sakınma.....	156
21. Hırsa Kapılmama	162
22. Kıskançlıktan ve Kin Gütmekten Sakınma.....	167
23. Öfkeden Uzak Durma.....	174

24. İnsanlara Tamah Etmeme	178
25. İstemekten Sakınma.....	183
26. Kanaatkârlık	188
27. Allah'a Tevekkül.....	195
28. Kadere Rıza ve Sabır	201
29. Dostları Affetme ve Hatalarını Hoşgörme.....	212
30. İzzetli İnsanların ve Alçakların Nitelikleri	219
31. Arabozuculara ve Laf Taşıyanlara İtibar Edilmemesi.....	224
32. Özür Dileyenin Özrünü Kabul Etme	232
33. Sırların Gizli Tutulması	239
34. Akıllı İnsanlara Danışmanın Güzelliği	245
35. Müslümanlara Samimi Nasihat Etme ve Bütün İnsanlara Şefkatli Olma	250
36. Dostların Birbirine Küsmemesi.....	263
37. Hilim ve Görmezden Gelme	269
38. Sakince ve Teenni ile Hareket Etmek (Rıfk).....	277
39. Güzel ve Fasih Konuşma.....	282
40. Mal Edinme ve Yükümlülükleri Yerine Getirme	289
41. Mürüvvete Riâyet Etme	296
42. Cömertlik ve Cimrilik.....	304
43. Hediyeleşmek ve Bağları Koparmamak.....	314
44. Müslümanların Sıkıntılarını Giderme ve Bütün İnsanlara İyilik Etme	320
45. Muhtaçlara Yardım Etme.....	328
46. Yemek İkramı ve Misafir Ağırılama	336
47. İyiliklere Karşılık Verme.....	342
48. İdare ve Yönetim	350
49. Dünyanın Fâniliği	363
50. Ölümü Her Dâim Hatırda Tutma	373
[Hâtime]	381
Dizin	383

İBN HİBBÂN ve *RAVZATU'L-UKALÂ* ÜZERİNE

Osman BAYDER¹

İslamî ilimler tarihinde önemli yere sahip muhaddislerden biri olan İbn Hibbân'ın tam ismi, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî et-Temimî'dir. "Horasan Şeyhi" lakabıyla tanınan İbn Hibbân, Sicistan (Sistan) yakınlarındaki Büst şehrinde dünyaya gelmiştir. Bugün Afganistan sınırları içerisinde kalan bu şehir, Helمند Nehri ile Arghandab Nehri arasında yer almakta olup tarihi kaynaklarda oldukça verimli topraklara sahip olduğu ifade edilir. Günümüzde harap hâlde bulunan bu şehrin yakınında Leşkerğâh şehri kurulmuştur.

İbn Hibbân'ın doğum tarihi kaynaklarda net olarak geçmemekle beraber, Zehebî hicri 270'li yıllarda dünyaya geldiğini ifade etmektedir.² Hicri 354 yılında 80'li yaşlardayken vefat ettiği şeklindeki bilgi³ dikkate alındığında 274 veya birkaç yıl öncesinde doğmuş olduğu anlaşılr.

¹ Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

² Şemseddin Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1985), 16/102.

³ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed es-Salihî İbn Abdulhâdî, *Tabakâtu Ulemâi'l-Hadis*, thk. Ekrem el-Bûşî ve İbrahim ez-Zeybek (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1996), 3/115.

Temel eğitimini doğduğu yer olan Büst'te almış, sonrasında o dönemdeki İslâm beldelerinin önemli bir kısmını ziyaret etmiş ve âlimlerinden istifade etmiştir. Yolculuklarının çoğu hadis öğrenimi ve ilim tahsili amaçlı olup genel olarak kısa süreli seyahatlardır. Uzun süre kaldığı şehirler doğum yeri olan Büst dışında, Sicistan, Nişâbur ve Semerkant'tır. Semerkant'ta uzun bir müddet kadılık yapmış, fıkıh dersleri vermiştir. Orada Sâ mânî hanedanına mensup Emir Muzaffer b. Ahmed b. Nasr b. Ahmed b. Sâ mânî'nin ilim ehli ve özellikle hadis ehli için inşa ettirdiği bir "Suffe"den bahsedilir.⁴ Muhtemelen burası İbn Hibbân için inşa ettirilmiştir. İbn Hibbân'ın Semerkant dışında Horasan'a bağlı Nesâ ve diğer bazı beldelerde de kadılık vazifesi yaptığı kaydedilmektedir.⁵

Hicri 334 yılında Nişâbur'a gelen İbn Hibbân, bir süre burada kalmış, dersler vermiş ancak kısa bir süre sonra kadılık vazifesi sebebiyle buradan ayrılmıştır. 337 yılında tekrar Nişâbur'a dönen İbn Hibbân, Bâbü'r-Râziyyîn'de bir hankâh inşa ettirmiştir. Eserlerinin büyük bir kısmının burada kendisine okunduğu kaydedilmektedir. 340 yılında Nişâbur'dan ayrılarak memleketi Büst'e dönmüştür.⁶

İbn Hibbân çok fazla âlimden ders almış ve hadis dinlemiştir. Yâkut el-Hamevî onun hakkında, "Hem hadis rivayeti hem ilim yolculukları (rihle) hem de hocaları çok olan biriydi (müksir idi)" demiştir.⁷ Kendi eserlerinde bunların önemli bir kısmının ismine yer verir. *el-Müsnedu's-Sahib* adlı eserinin mukaddimesinde "*İsbicâb'dan İskenderiye'ye kadar, belki de iki binden fazla hocadan (hadis ve ilim) yazmışsınızdır.*"⁸ diyerek ilim aldığı hocalarının sayısına işaret etmiştir. Yaşadığı dönemin büyük

⁴ Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan İbn Asâkir, *Tarihu Dimaşk*, thk. Muhibuddin el-Amrevî (Dimaşk: Daru'l-fikr, 1995), 52/251.

⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 16/94.

⁶ Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed Sem'ânî, *el-Ensâb* (Lübnan: Dâru'l-Cinan, 1988), 1/349.

⁷ Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan* (Beyrut: Dâru Sâdır, 415/1, (1995).

⁸ Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *el-Müsnedu's-Sahib*, thk. Mehmet Ali Sönmez, Halis Aydemir (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2012), 1/109.

muhaddisleri olan Nesâî (ö. 303/915), Ebû Yahya es-Sâcî (ö. 307/920), Ebû'l-Abbas Hasan b. Süfyan (ö. 303/916) ve Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî el-Mevsîlî (ö. 307/919) gibi âlimlerden hadis almıştır.

Yâkut el-Hamevî İbn Hibbân'ın hangi şehirde kimden ders aldığını detaylı olarak aktarmıştır. Hem ilim talebi için gittiği beldeleri hem de hocalarını görmek açısından bunun tamamına yer vermekte fayda vardır:

1. Büst: Ebû Ahmed İshak b. İbrahim el-Kâdî ve Ebû'l-Hasan Muhammed b. Abdullah b. el-Cüneyd el-Büstî.
2. Herat: Ebûbekir Muhammed b. Osman b. Sa'd ed-Dârimî.
3. Merv: Ebû Abdullah ve Ebû Abdurrahman Abdullah b. Mahmud b. Süleyman es-Sa'dî ve Ebû Yezid Muhammed b. Yahya b. Halid el-Medînî.
4. Senc: Ebû Ali Hüseyin b. Muhammed b. Mus'ab es-Sincî ve Ebû Abdullah Muhammed b. Nasr el-Hevrakânî.
5. Soğd: Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Yahya el-Hemedânî.
6. Nesâ: Ebû'l-Abbas Hasan b. Süfyan eş-Şeybânî en-Nesevî, Muhammed b. Ömer b. Yusuf en-Nesevî ve Muhammed b. Mahmud b. Adiy en-Nesevî.
7. Nîşâbur: Ebû'l-Abbas Muhammed b. İshak b. İbrahim es-Serrâc es-Sekafî ve Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman b. Şîreveyh el-Ezdî.
8. Erğiyân: Ebû Abdullah Muhammed b. el-Müseyyeb b. İshak el-Erğiyânî.
9. Cürcan: İmran b. Musa b. Mücaşî' el-Cürcânî ve Ahmed b. Muhammed b. Abdülkerim el-Vezzân el-Cürcânî.
10. Rey: Ebû'l-Kasım Abbas b. el-Fazl b. Azân el-Mukrî ve Ali b. Hasan b. Müslim er-Râzî.
11. Kerec: Ebû Umâre Ahmed b. Umâre b. el-Haccâc el-Hafız ve Hüseyin b. İshak el-İsfahânî.

12. Kum: Abdullah b. Kahtabe b. Merzûk es-Sulhî.
13. Askerimükrem: Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Musa el-Cevalîkî (Abdan el-Ahvazî).
14. Tüster: Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Yahya b. Züheyr el-Hâfız.
15. Ahvaz: Ebû'l-Abbas Muhammed b. Yakub el-Hatib.
16. Übülle: Ebû Ya'lâ Muhammed b. Züheyr el-Übüllî ve Hüseyin b. Muhammed b. Bistâm el-Übüllî.
17. Basra: Ebû Halife el-Fazl b. el-Cumahî, Ebû Yahya Zekerîya b. Yahya es-Sâcî ve Ebû Said Abdulkерim b. Ömer el-Hattabî.
18. Vâsıt: Ebû Muhammed Cafer b. Ahmed b. Sinan el-Kattân ve Halil b. Muhammed el-Vâsıtî.
19. Nehr-i Sâbis (Vâsıt yakınında bir belde): Hallâd b. Muhammed b. Halid el-Vâsıtî.
20. Bağdat: Ebû'l-Abbas Hamid b. Muhammed b. Şuayb el-Belhî, Ebû Ahmed el-Heysem b. Halef ed-Dûrî ve Ebû'l-Kasım Abdullah b. Muhammed b. Abdulaziz el-Begavî.
21. Kûfe: Ebû Muhammed Abdullah b. Zeydan el-Becelî.
22. Samerra: Ali b. Said el-Askerî.
23. Musul: Ebû Ya'la Ahmed b. Ali b. el-Müsenna el-Mevsılî, Harun b. el-Miskîn el-Beledî, Ebû Cabir Zeyd b. Ali b. Abdulaziz b. Hayyan el-Mevsili ve Ravh b. Abdülmücib el-Mevsili.
24. Sincar: Ali b. İbrahim b. el-Heysem el-Mevsılî.
25. Nusaybin: Ebu's-Serî Haşim b. Yahya en-Nusaybinî ve Müsedded b. Yakub b. İshak el-Felûsî.
26. Kefertûsâ (Mardin yakınları): Muhammed b. el-Hüseyn b. Ebi Ma'şer es-Sülemî.
27. Serğamurtâ (Harran yakınları): Ebû Bedr Ahmed b. Halid el-Harrânî.
28. Râfika (Rakka yakınları): Muhammed b. İshak b. İbrahim b. Ferrûh el-Bağdadî.